

С тези пет училища, добре организирани, финансово обезпечени, ръководени от високообразовани учители, абсолютното присъствие на гръцката просвета до края на 50-те години на XIX век в Асеновград и дейността му е неоспорим факт с печални последици за състоянието на българската народност в града, района и Среднородопието. Българите, къде доброволно, къде по принуда се огранчават в тези училища и оставят проблема за собствена просвета за необозримото бъдеще, а конфликтът им с гръците започва по далече по-прозаичен повод - неправилното разпределение на данъчните задължения. Посегателството върху икономическите, а не върху духовните интереси провокира консолидирането на българското население тук.

Веднъж започнал, сблъсъкът следва общите за страната закономерности - църковната разпра след много перипетии довежда до построяването на първия български храм „Св. Димитър“ през 1866 г., а в хода на тази борба се ражда идеята за собствено училище, от една страна да подпомогне борбата за национална консолидация, а от друга да бъде доказателство за пробудено народностно съзнание в най-яката крепост на гръцизма в Тракия. В този смисъл са и първите сведения за просветното движение в Асеновград във възрожденската преса: за опит за покушение над български учител през 1863 г.<sup>34</sup>, за съществуването на две първоначални училища в града - факт, показателен за успеха над гръцизма през 1864 г.<sup>35</sup>

При създаването и дейността на двете български училища - това при църквата „Св. Димитър“ и това в Бахча махала в началото на 60-те години на XIX век изпъкват два проблема. Първо, радетелите за българска просвета Бако Динчов, Димооглу, Тяню Фучеджи и др. са абаджии, фурнаджии, кацари, а не богати търговци като в Пловдив например и за тях е непосилно финансовото обезпечаване на тези училища. За тази цел са отчислявани средства от българската общинска каса, правени са помощни акции<sup>36</sup>, пращани са хора да събират пари и книги чак в Търновската епархия<sup>37</sup>, получавани са, макар и рядко, и дарения<sup>38</sup>.

И второ, за разлика от ситуацията в национален план, в лоното на гръцкото образование тук не се ражда местна, българска интелигенция. Повечето от учителите са пришълци, някои - слабо подготвени свещеници или бивши домашни учители, работещи по стари методи<sup>39</sup>. Щастливи изключения са Нешо п.Брайков и Стоян Джансзоз. Коприщенлията Нешо п.Брайков, ученик на Й. Груев и по-късно участник в Априлското въстание, е учител в Асеновград вероятно през 1860-1861 г.<sup>40</sup> Имайки предвид много добрата му подготовка и ясно изразената позиция по гръцко-българската църковна разпра предполагаме позитивната му роля в установяването на модерни методи на обучение и поставянето на просвещението в първата редица в борбата против гръцизма. Стоян Джансзоз, родом от Патриарх Евтимово, е учил в Пловдивското класно училище, а по-късно и в Галатасарайския лицей. С натрупан вече опит като учител в родното си село и Сяр той идва в Бахча-махленското училище през 1867-1868 г.<sup>40</sup> и, според асеновградчани „...е можал да всее добър плод в учащата ся ни младеж, а с това и превъзходен инициатор за противодействие на толкоз гибелното за нас влияние от страна на нашите съграждани-гръците“<sup>41</sup>. Джансзоз е сътрудник на възрожденската преса и с голяма доза сигурност можем да припишем авторството му на статии, отразяващи гръцко-българските борби и проблемите на просветното дело, а също така публикуването на старобългарския надпис на Асеновата крепост, който сериозно разклаща тезата на гръците за „Малката Елага“ тук<sup>42</sup>.

И така, в края на 60-те години първият етап на борбата за новобългарско образование в града бележи определен успех - с откриването на двете свои училища българите успяват да разбият гръцкия монопол. Усилията им да задържат и разширят